

keskustelua

Kirja, sen kuvaus ja kuvauksen kritiikki

1. Ruotsalaisen väitöstilaisuuden alkuvaiheen pakollisiin kuvioihin kuuluu, että vastaväittäjä esittää kuvauksen väitöskirjasta. Väittelijän on vastattava kysymykseen, onko kuvaus korrekti vai ei. Konsensus kuvauksen tasolla ei kuitenkaan ennakoisi sitä, miten vastaväittäjä kirjaa arvioi.

Tuon käytännön takana on se oivallus, että ei maksa vaivaa ryhtyä arvioimaan teosta jota ei osaa/halua kuvata korrekstisti. Vaikka tieteellisten(kin) lhtien kirja-arvostelujen sopii olla vapaamuotoisempia kuin hallinnollisten arvostelulauseuntojen, jotakin vastaavuutta kirja-arvostelujen ja niiden kohteiden välillä tulee olla — nimittäin jos halutaan että arvio hyödyttää tieteellistä yhteisöä.

Harvinaisen vähään vastaavuuteen ylti tai tyytyi Risto Eronen arvioidessaan (Tiedotustutkimus 1/91) kirjaani Journalistiikan perusteet, Johdatusta tiedotusoppiin 2.

2. Journalismini tieto-opin ydin lepää yhä todellisuuden ja siitä tiedostetun kuvan suhteessa, Eronen kirjoittaa. Hän ei kerro missä muussa nimenomaan tieto-opin ytimen pitäisi levätä. Ne jotka tuon suhteen merkityksen kiistävät kieltävät yleensä koko tieto-opin arvon, minkä pakoreaktion ymmärrän paremmin.

Eronen ei kerro, kuvitteleeko hän puheena olevan suhteen mielivallan asiaksi, jonka tutkija voi hyväksyä tai hylätä piiltaamatta inhimillisen tajunnan ja sosiaalisen yhteisön tosiasiallisista toimintatavoista. Viittaa tämän numeron pääkirjoitukseen.

3. Vai kiinnostaako tieto-oppi Erostatkin? Siihen taas viittaa hänen totuuden määritelmien pohtimista koskeva toivomuksensa. Toivomus laajennetussa muodossa on jo toteutettu kirjassa Hemánus—Ilkka Tervonen, Totuuskis-ta utopioihin (1986, ks. s. 58-92 eli koko 2. luku). Pitäessäni ensimmäiset tiedotusopin peruskurssista eriytettyt journalistiikan peruskurssit 80-luvun puolenvälin jälkeen siirsin tuon luvun pohdiskeluja myös peruskurssitasolle, mutta havaitsin ne sinne aivan liian vaikeiksi. Olen alkanut

kallistua niiden filosofiystävieni kannalle, jotka sanovat että filosofian peruskysymykset ovat toisenluontoisia ja ratkaisevan paljon vaativampia kuin normaalit ns. tieteelliset kysymykset.

4. Tuon kirjan tuon luvun luonne ansaitsee pari sanaa. Siinä on mm. väliotsikot Ongelmatonta tietoteoriaa ei ole (s. 65) ja Ongelmatonta totuusteoriaa ei ole (s. 69), ts. siinä problematisoidaan omankin teoriamme lähtökohdat ja osoitetaan lukijalle niiden heikkoudet. Mikä kilpaileva journalismiteoria on tehnyt samoin?

Asia liittyy olennaisesti myös kirjaan Journalistiikan perusteet, joka on kirjoitettu samassa suhteellisen vaikka ei absoluuttisen relativismin hengessä. Miltei jokainen lukija jonka kanssa olen keskustellut — myös kirjeitä on tullut — on havainnut tämän, Eronen ei.

5. Koko puheena olevan kirjan avain löytyy tavallaan sivuilta 20-22, joille väliotsikon Kolmas vaihtochto alle on sijoitettu subjektin ja objektin vuorovaikutusteoria. Miltei jokainen lukija jonka kanssa olen keskustellut on tuon avaimen löytänyt, Eronen ei. Jollekulle asia tosin saattaa olla tuskallinen, koska siihen sisältyy sen trivialiteetin lisäksi että subjekti, toimittaja ja koko journalistinen järjestelmä, vaikuttaa journalismiin myös se kaikkea muuta kuin triviaali asia että siihen vaikuttavat kohteenkin ominaisuudet.

Samalla kirja on kirjoitettu niin, että sen ei pitäisi synnyttää liikaa torjuntaa subjektivismiinkaan kallistuvissa journalistiikan opiskelijoissa; useat luvut käsittelevät nimenomaan subjektin osuutta. Objektivismiin kallistuvista en kannu huolta, koska en tunne yhtään sellaista.

Puheena oleva vuorovaikutusteoria yhdistää eksplisiitisti ja ennen kaikkea implisiitisti kirjan luvut toisiinsa. Se vähentää hajanaisuutta, jota toki on jäljelläkin. Tämä taas johtuu siitä, että kovin eheää koherenttia journalismiteoriaa ei ihmiskunta toistaiseksi ole tuottanut.

6. Tieto-opillinen ideamme — puolet kunniaista kuuluu Tervoselle — ei Erosen mukaan kymmenessä vuodessa ole kehittynyt juuri lainkaan. Jos vilkas keskustelu olisi mennyt ylitsemme jälkiä jättämättä, tilanne olisi todella surkuttelava. Kuitenkin miltei jokainen yhteisiin kirjoihimme, Tervosen ja minun, sekä yksin kirjoittamiini opuksiin pancutunut lukija, jonka kanssa olen asiasta keskustellut, on havainnut jatkuvaa muutosta. Samoin sitä ovat havainneet arvostelijat (ks. esim. Matti Virtanen, Tiedotustutkimus 4/86, sekä Pentti Särämä, Sanomalehtimies 10/90).

7. Lukijalle joka ei tunne puheena olevaa kirjaani vaan ainoastaan Erosen kuvauksen siitä saattaa syntyä käsitys, että teoksessa edustan jonkinlaista tietoisuus—toiminta (tai tiedottaminen—tietoisuus—toiminta) -mallia, ts. ajattelua jonka mukaan toiminta(kyky) kasvaa jotenkin auto-

maattisesti tiedosta ja tietoisuudesta. Kuitenkin sanoudun juuri tästä mitä eksplisiiteimmin irti (ks. esim. s. 146, ks. väliotsikosta Tiedonvälitysjournalismi tullut rajoilleen alkavaa jaksoa s. 65-68, ks. kirjan 12. eli viimeistä lukua journalismin tulevaisuudesta jne.).

Ovatko yksilöt ja yhteiskunta muka nykyään erityisen toimintakykyisiä, Eronen kysyy. Vastauksen löytää kirjasta (ks. esim. s. 146), mutta voin vastata myös tässä. Yksilöt ja yhteiskunta eivät tosiaan tätä nykyä ole maksimaalisen toimintakykyisiä, kaukana siitä — mutta eivät myöskään maksimaalisen toimintakyvyttömiä. Olen kysynyt eri yhteyksissä ennenkin, aina vastausta saamatta, ja kysyn taas: miten esim. toisen maailmasodan jälkeiset rauhan-, kehitysmaa- ja ympäristöliikkeet olisivat olleet ja olisivat nykyään mahdollisia, ellei journalismi ensin olisi tehnyt pohjatyötä ja informoinut perusasioista (rauhanliikkeiden tapauksessa esim. ydinaseista)?

Miltei jokainen lukija jonka kanssa olen keskustellut on todennut saman: kirjassa Journalistiikan perusteet on ensi kerran Suomessa tavoiteltu tasapainoa tiedon yliarvostamisen ja tiedon täyden vähättelyn välillä. Viitataan tämän numeron pääkirjoitukseen.

8. Edelliseen liittyen: Eronen kysyy kuka tai ketkä uskovat absoluuttiseen subjektiivisuuteen. Ilmeisen monet, yhtenä ryhmänä ne jotka kuvittelevat kansalaisten voivan olla maksimaalisen toimintakykyisiä jollakin elämänalueella omaamatta mitään tietoa tai edes informaatiota tuolta elämänalueelta.

9. Kaikesta huolimatta kaksiosainen perusoppikirjani on välivaiheen tuotos ja sellaiseksi tarkoitettu. Ennen vuotta 2000 olisi käytössä oltava aivan uusia ja uudenlaisia kirjoja. Vuodet kuitenkin vierivät eikä mitään tapahdu.

Pertti Hemánus

dokumentti

Boyd-Barrett Rantasesta

Terhi Rantanen: Foreign News in Imperial Russia; the Relationship between International and Russian News Agencies, 1857-1914.

Terhi Rantanen kartoittaa väitöskirjassaan uutistoimistojen kehitystä Venäjän keisarikunnassa 1800-luvun loppupuoliskolla. Erityisen huomion kohteena on uusien venäläisten toimistojen sekä kansainvälisten uutistoimistojen Reuterin, Wolffin ja Havasin muodostaman kartellin väliset suhteet.

Tämän tutkimuksen tärkein piirre on sen nojautuminen tarkkaan ja perusteelliseen arkistotyöhön ja tämän työn yhdistäminen tietyissä venäläisissä lehdissä tiettyinä vuosina julkaistujen uutisaiheiden sisällönanalyyysiin.

Tutkimus antaa harvinaisen selkeän ja yksityiskohtaisen kuvan kansainvälisten ja kansallisten uutistoimistojen välisten suhteiden artikuloitumisesta nimenomaan Venäjän tapauksessa. Se antaa lisävalaistusta tuon artikuloitumisen luonteesta, sen heikkouksista ja vahvoista puolista niin kansainvälisten kuin kansallisten uutistoimistojen näkökulmasta.

Rantasen mukaan kansainvälisten uutistoimistojen kartellilla oli aika ajoin hyvinkin ratkaiseva vaikutus venäläisten toimistojen kehitykseen; tässä hän löytää tärkeitä yhtymäkohtia Venäjän keisarikunnan ja Yhdysvaltain välillä. Rantanen osoittaa myös selkeästi, että myöhemmin hahmotellut uutisvirtamallit soveltuvat sellaisenaan kuvaamaan tilannetta 1800-luvun lopun Venäjällä. Tältä pohjalta voidaan olettaa, että Rantasen käyttämät käsitteet ja luokittelut saattavat olla käyttökelpoisia myös nykyisten uutistoimistojen tarkastelussa.

Rantasen esittämä sisällönanalyysi kattaa huomattavan pitkän ajanjakson, joka jo sinänsä on poikkeuksellinen kohde tämäntyyppiselle analyysille. Se antaa selkeän kuvan siitä, miten kansainvälisten ja kansallisten sähköuutisten suosio alkoi kasvaa ja miten uutistoimistot ja lähetyskeskukset laajensivat toimintaansa.